

## JONO GRAUŽOS NUOTYKIAI

– Pasiutęs miestelis! Pasiutusi kaitra. Nėra žmonių! Ko tik čia aš atvažiuau...

Taip sakyti niekas kitas negalėjo kaip tik Jonas Grauža.

Dulkinas, alkanas, iš kelionės išalkęs, ką tik atvykęs iš didmiesčio, iš užsienio, ir nei iš šio, nei iš to patekęs į šį nusurdusį Pietų Lietuvos miestelį visų savo laukų nuogumu prisišliejusį prie tos plačiosios ir supramonintos Prūsijos. Savo laukų tyrumais miestelis taip arti buvo nuo Vokietijos, kad ranką per sieną ištiesus galima buvo su kuriuo prūsu pasisveikinti. Bet šiaip jau miesteliukas, suspėjęs laikraščiuose pasireklamuoti savo didele pažanga. Tiesa, čia kitados veikė mūsų pirmieji patriotai, pramušdami sunkius, Lietuvą tuomet užgulusius rūkus.

Taiigi! Juk šios šviesos dalelytė neabejotinai ir jam bus tekusi, kad ir keistais keliais į jį atėjusi. Kitaip, jei ne šie pirmieji Lietuvos patriotai, tie mūsų neužmirštini senovės *grand old menai*\*, gal ir jis būtų koks prūsas, tikriausiai – lenkas. Ir jau neabejotinai tikras rusas. Gal per krikštą, kur Rusijos gilumoje sugūžęs sau vadinamą „šiltą vietą“ ir – būtinai vedęs kurią rusę, Olgą. Kuri, žinoma, savo žirkklėmis ir savo fasonu būtų jį iškirpusi kaip kokį žmogeliuką iš nudėvėto popierio. Tuomet jis būtų rusas, visi jį vadintų: „Vania“.

– Juk esu doru Jono vardu krikštytas! – suriko garsiai, stabtelėdamas gatvėje, Grauža.

– Prie to mano vardeliuko neišdildomu rusų įpročiu prisegtų dar niekuo nedėto ir sodžiuje vis pasiliekančio mano tėvo vardą... Taip jau reikia!

– Žodžiu, būčiau tikras rusas, gerčiau savo amžinas arbatas. Su Olga. Ar be jos.

Iš tuometinio savo jaunatviško užsispyrimo Jonas Grauža bus ėmęs ir išėjęs Aukštąją miškininkystės mokyklą Miunchene. Kodėl būtinai miškininkystės, ir dar būtinai užsienyje, jis negalėtų tiksliau atsakyti. Rusuose irgi buvo tos rūšies mokyklų, gal dar ne blogesnių už vokiečių, bet tai buvo – užsienis!

Dėl to, kas „galėjo būti“, jei jis neatsispyrė surusėjimams, jį net supurtė. Dėl to, „kas yra“ dabar, jį irgi supurtė. Nes stačiai į jį ėjo kiaulė. Savo mintis, matyt, turėdama ir kažkokia pusiau prijaukinta. Kai žmogus savo meditacijos aukščiausiam įtempime buvo užsimiršęs ir stabtelėjo gatvėje.

Och! Irgi – „centras“. Kiaulės!

Visur apie Graužą buvo nykuma. Miestelis buvo tuščias. Mieste dominavo aikštė. O aikštėje – vienatinis suskūręs laikraščių kioskas, šį kartą irgi tuščias, irgi niekieno neprilankomas.

Pirma šviesa į Lietuvą, ėjo iš šio miesto, dabar šviesa į žmones ėjo iš šio kiosko, tarytum dominuojančio visą Lietuvą ir dabar matomo iš visų pusių, kur beieitum. Per didelę vidudienio kaitrą, visomis atlapomis durimis. Ir vieno – dekoratyviškai sėdinčio ant balto porcelianinio puodo – vaiko. Vaikelis braižė kažkokias figūras smėlyje piršteliu, sėdėdamas puikiai ant savo sosto.

O mama – tikros madonos veidu – virė ant primuso makaronus ar jų porūšį, „lokšenis“ vadinamus.

Grauža, mamos ir vaikelio gerai nuteiktas, kreipėsi į poniją savo nekantriu:

– Traukinys į Kauną? – kaip paskutinio išganymo griebdamasis. Tai buvo malda.

– Rytė. Iš ryto – 4.20.

– O daugiau?

– Daugiau nėra. Paskutinis ką tik bus išėjęs.

Graužai nesisekė.

Mamutė triūsė savo kioske kaip savo kokiame name. Ji bus paėmusi į save būsimą Lietuvos didvyrį,

---

\* Patriarchai (angl.).

tą savo stipruolį, tokį rudplaukiuką ir glaudė arčiau prie savęs.

– Beveik kaip tikra senovės paveikslų madona, – jis norėjo pasakyti – Rafaelio madona! – bet neištarė šio žodžio. Pats visai susižavėjęs šiuo gyvu paveikslu. Kartais ir jis lankydavo parodas ir žinodavo meną. Kai mama susijuokė, dantys jos buvo tokie balti ir skaidūs. Tas viskas jį kiršino liktis ilgiau ties ja.

Pažinčiai sudaryti jis nusipirko keturių puslapiukų ir ar ne keturių dienų senumo „Pasaulio žinias“. Bet prieš jį buvo visa diena...

Tokia kiosko idilija gelte gelė jo kiek įrūdijusią sielą. Tarytum jis pats tuoj ryžtųsi viską pakeisti savo gyvenime ir sukurti nuotaikingumą, tolygų šiai poniai.

– Tamstos vaikas?

– Taip, manasis. Išdykėlis.

– Tikrai nusisekęs. Vienas?

– Ak „vienas“. Namie dar trys.

– Tiek daug?

– Darbuojamasi... – nusijuokė Pietų Lietuvos madona.

– O vyras?

– Esama ir vyro! – nenusiminė moteriškė. – Lentpjūvėje dirba.

Išauklėto ir šią valandą kiek nusiminusio žmogaus gestu Grauža atsisveikino su šia skaisčiaja moteriške. Tokia apčiuopiama ir artima kaip laimė.

Bet kas toliau? Toje miestelio tuštumoje Jonui Graužai taip nuobodu darėsi, tarytum jis būtų kieno pristatytas skaityti visas, smulkiomis raidėmis surašytas, smuklėse iškabintas blaivumo, o podraug – ir girtuokliavimo – taisykles. Ar radijuje kas, ypač lyriniu ir artistišku tonu, skaitytų be galo ilgus meteorologinius pranešimus. Tik čia to radijo mygtuko jokiū būdu negalima buvo spraktelėti ir nutraukti. Diena tęsėsi...

Grauža dar jokiū būdu negalėjo atsipeikėti nuo savo ką tik atliktos kelionės. Automobilis, pasamdytas pasienyje ir trunkęs jį per gerus 20 kilometrų, galop per staigų užsisukimą išmetė jį čia. Nuo vieno pasienio į kitą pasienį.

Ir taip viskas šiandien!

O anoj pusėj sienos – vokiečių traukinys, pažiūrėti toks ilgas ir imponuojantis, atūžė ir atbildėjo ir paleido į lanką tik tris pasažierius. Jų tarpe ir Graužą. Kaip ir stuktėlėjęs traukinys savo kakta į kokią tuštumą. Kur daugiau traukiniai jau nevaikšto. Traukinys, pasirodo, nebuvo pritaikytas Lietuvos geležinkelių traukai.

Kaip liūdna grįžti tokiomis aplinkybėmis namo. Grįžti iš linksmybių miesto Berlyno, kur Grauža viešėjo ir bus sau pasiteikęs kiek parako, reikalingo dabar jo ateičiai. Iš šviesos, kuri taip gerai nuteikia žmogų, – į pilkučius kasdienio popiečius.

Nuskurusiu kaip pati melancholija pasienio vežiku ir savo etikečių nuklijuota valiza, jis skubino greičiau pravažiuoti sieną. Vežėjas tyčia ilgėliau sustojo. Ar išeis kas pažiūrėti? Niekas. Buvo kaitra. Net muitininkams neįdomu buvo knaisinėtis po svetimus daiktus. Bet kai ratai ėmė ir sudardėjo stambiame grindinyje, kaip patranka iš visų pusių subėgo žmonės. Reviduoti. Daug valdininkų. Ir tokie gerai nutukę.

Respublika taip neilgai egzistuoja, o žmonės suspėjo jau nutukti.

Negerai! Žmogus turi būti elastiškas ir, kol jaunas, turi būti jaunas. Paslankus ir nenuorama, koks visuomet buvo Grauža, jis ilgėdavosi to savo užsienio. Jį visuomet traukte traukė ten užsienin. Niekuomet vietoje negalys nusėdėti, ir jį, kaip kokį medžiotoją, maudė į miškus. Be tų kelionių, jis irgi buvo tikras medžiotojas ir mėgdavo tas savo skaisčiausias girias. Grauža buvo tikras girinis.

Bet, iš kitos pusės, surask tu man tikrą žmogų, Lietuvai pirmuosius žingsnius bežengiant, kuris, be visai pamanomos vokiečių kalbos, dar pakalbėdavo ir kitomis užsienio kalbomis ir, be savo specialybės, nusimanė dar užsienio gyvenime. Išvažiuodamas į užsienį, jis mėgdavo vadintis „inžinierium“. Tas „inž.“ geriau skambėdavo ir atpalaiduodavo jį nuo visokių sąvokų: „giria“, „medžiai“. Tokie intymūs dalykai jam, o žmonės – nesuprantami. Inžinierius – tai akcija, tai tiltai, plaktukai, matematiškos kalkuliacijos, daugiau

priimtini žmonėms. Žodelio „de“ prie savo pavardės užsienyje nepridėdavo, nors kažkur dvarelyje, gilioje skrynioje, gulėjo pergamentas, bylojęs tą apsiereiškimą. Toks tai buvo iš visos pozicijos Grauža.

Ir ne visai toks, kaip dažniausiai jo kolegos, jaunystėje kiek skurdę ir dažniausiai iš savo „bakūžių samanotų“ vykdavę į kurią Maskvą studijuoti, mamos įduotų duonos bakanų su savim ritinį. Jie keliaudavo kartą ar du per metus. Tiek tos ir žinybos būta. Dabar jie visi, kaip labai praktiškai žmonės, susiskirstė sau visas aukštąsias vietas. Bet į tą jiems nepažįstamą ir dažniausiai keistą „užsienį“ važiuodavo labai nenoriai, vis senu įpratimu savo duona vežini. Nekalbūs ir didžiai atsargūs. Kaip ir visomis dar neištrūkusiomis sagmentimis perdėm ir aklinau užsisagstę, kad koks prašlaiva iš jų kartais neištrauktų minčių ir nesužinotų, kas jų sielose darosi. Bet Grauža užtai nevengdavo visomis galimomis ir dar daugiau negalimomis progomis nuvykti į tą savo artimą Berlyną, linksmą miestą. Kai žmogus išsiilgdavo, ilgai provincijoje gyvendamas, Berlynas atrodė jam šviesiausias, turtingiausias ir patraukliausias miestas pasaulyje. Ir pamokinantis. Tad jis ir mokinosi. Dar daugiau nukrypti į pietus: į Vieną, Budapeštą ar Paryžių, – jis neturėjo laiko, Lozanų jis neminėjo – tai senoms tetoms prieglaudoms.

Išeidamas iš tokių savo nusistatymų, ir Lietuvoje jis nesigraibė per daug atsakomųjų „vietų“. Jis buvo patenkintas savo distriktu. Daugiau esą laisvės.

Tik šiandien jis bus pakliuvęs į šią „duobę“! Dabar šiek tiek imąs su šia vietove apsiprasti, Grauža nutarė dar kartą apeiti šį „miestą“ ir pažiūrėti, kas čia darosi dvyliką valandą ir kaip žmonės kvėpuoja oru, jei jie kvėpuoja.

Miestelis, deja, buvo vis tas pats. Eilė namiukų. Daug įvairiaspalvių dėžučių vaikams pažaisti, vis atdaromis durimis.

Tai buvo krautuvėlių eilė su žmonėmis, remiančiais rentiniu ir vis šaukiančiais: „Užėikite! Naujų prekių gavome“...

Viena žydaitė, darydama manikiūrą savo aštriomis replėmis cukrui skaldyti, kvietė irgi Graužą pirkti pas ją.

– Valgyti... – nurodė mostu Grauža į savo ištuštėjusius grobus.

– Arbatos galima?

– Kas gi geria arbatą dvyliką valandą! Ne.

– Ne tai ne, – ji patraukė pečiais. Ar maža keistuolių pasaulyje.

Žydu gurguolė tempė pas gyvulių „pjovėją“ žalmargę, jauną tokią ir simpatišką karvutę, visu Mozės įstatymu pjauti. Būtent aštrus peilis po gerkle, tik tris kartus patempiamas: vienas, du, trys, ir visą laiką, kad peilis negriebtų kaulo. Paskui pati karvutė tenusispardo.

Žalmargė, tokia jauna, tik kojomis įsistiebusi spiriasi. Grauža kaip tik ir reiškė jai visokeriopos užuojautos, nors jis žinojo, kad nieko negalima šitoje eigoje pakeisti. Karvutė, įsistiebusi kojomis, stovi. Kiekvienas žingsnis gyvenime brangus.

Priėjęs šventorių, – čia esama net kelių bažnyčių! – Grauža visu atsidėjimu perskaitė savo laikraštį, kuriame šiandien dominuoja arabų sukilėlio Abdel Krimo išsami biografija, tiek reikalinga šiam miesteliui ir Graužai. Dar – Kulvos miestelyje vaistininkas išsilaužė sau koją. Ir dar – viename iš penkių skelbimų jauna panelė ieško gyvenimo draugo laikraštyje nenurodytu terminu ir sąlygomis. Skelbtis – tai pažanga. Grauža be jokios pagarbos nusiųdė laikraštį į gatvės dulkes.

Užėiti gal į kunigus? Ne! Jei ir pavyktų susikalbėti, tai būtų amžinos arbatos ar, tikriau, amžinas tų arbatų ruošimas ir prisiruošimas, ir šneku šneku šnekučiavimas, ir kalbos apie visus dėdžius ir dėdienes. Pažįstamus ir daugiau – nepažįstamus.

Pagaliau Grauža priėjo ir atpažino tą vietą, kur šoferis šiandien jį išmetė, užšokęs ant ūkininko suvalkiečio vežimo. „Suvalkietis“ kiek apkultu vežimu nė nemanė nusileisti šoferiui. Jis tik tekino ir miklino savo botagą... Graužai pavyko pasprukti iš šių temperamentingų diskusijų. Nutaikęs valandėlę, kai jis jau nieko nematė ir negirdėjo nelygu tetervinas, susižavėjęs savo kudakavimu, Grauža mechaniškai įbruko šoferiui atpildą. Šoferis pakvitavo akimis, priėmęs sumą.

„O toliau? – klausia savęs Grauža. – Vėl toji pat miestelio aikštė, kur, matyt, visi keliai į ją suveda.

Nuobodžiausias ir naivus aikštės keturkampis, kaip kokio vaiko nemokšos į savo sąsiuvinį papieštas.“ – Grauža prisiminė Madoną.

Vaikelis jau nebesėdėjo ant puodo. Dabar visu atsidėjimu, kaip sportininkas tempė katę už uodegos, negyvai besistengiančią iš jo ištrūkti. Moters irgi jau nebebuvo. Vietoj madonos sėdėjo toks jaunas žmogyla. Matyti, jos vyras. Apyraudonių veidu, naujo, besiformuojančio Lietuvos proletaro prototipo. Žmogyla visu atsidėjimu dorėjo savo skaniai garuojančią Iokšenių sriubą. Žodžiu, nepakantriam Jonui Graužai visas kraštovaizdis staigiai pasikeitė.

– Kur ponia?

– Kokia ponia? Ponių čia nėra.

– Ponia, kur sėdėjo ir laikraščius pardavinėjo.

– Tai manoji, skubiais reikalais išvyko į Vokietiją. Tamstai reikalingas laikraštis? Turime paskutinį – „Pasaulio žinios“.

– Skaičiau...

– Nauji – rytoj.

– Kas dabar prižiūrės kioską?

– Pavalgysiu. Užkąsiu. Uždarysiu.

– Kur čia linksminamasi?

– Kur?

– Čia – miestelyje.

– Čia nesilinksminama.

– Valgoma?

– Užkandinė autobusų stotyje pravažiuojantiems. Yra dar kavinė, ką tik iš Kauno atvykę žmonės įsteigė.

– Ir viskas?

– Išskilmingesni užėina pas kleboną.

Jis nebuvo išskilmingesnis. Bado verčiamas Jonas Grauža turėjo užėiti pas manikiūruotą krautuvininkę ir, užuot tos „arbatos“, buvo pavaišintas tikrai skania *gefüllter Fisch*\* su balta baltutėle duona-chala.

Ir dabar? Nors pėsčias eik į Kauną. Šitame čia mieste jis jokių būdu nenorėtų nakvintis. Čia galima mirti iš nuobodulio.

Diena ilga.

Nors užėik kur pas kunigą ir paprašyk šachmatais lošti. Jei kuris mokėtų lošti.

Taip bemedituodamas, jis pamatė aikštėje (vėl toji aikštė!) kaip iš mados žurnalų kirptą, labai gražiai vilkinčią poniją. Tokioje vienuoje – tokia staigmena! Kaip kokią auką jis žvalgė šią dabitą iš tolo. Tai buvo miestiška ponija. Tai jau tas vienas daiktas – visų kančių vertas atpildas! – atsigavo Grauža, nelygu koks menininkas, suradęs gyvą siužetą. Paskui jis turėjo sustoti ir nustepti. Jis pažįsta ją! Ir gerai gerai pažįstas šią poniją. Grauža sušuko iš džiaugsmo:

– Tamsta čia?

– Čia... Bet – *tamsta*?

– Tamstos pasitikti, – sujaukėjo Grauža.

– Tamsta visuomet buvai mandagus.

Grauža tikrai gerai negalėjo prisiminti ponios pavardės. Bet jis ją pačią gerai pažino. Tai buvo vienos Kaune geriausios kavinės savininkė. Žmonių didžiai prilankomas avily. Ir ji – darbinga bitutė. Nors šeimininkė visuomet turėjo atsidėjusi dirbti, bet ji turėjo visuomet gerą žodeliuką, pataikytą jam. Kad ir darbo skersvėjų šnektelėti ir pralinksminėti jį. Ir pati pralinksminėti. Ji visuomet buvo tokia mandagi. Tai buvo kaip ir koks ištikimas jo draugas.

---

\* Įdaryta žuvis (vok.).

Nors jis visuomet svajojo apie daugiau.

– Kaip malonu su tamsta susitikti.

– Ir man. Aš dažnai galvoju apie tamstą, – atsakė stilingoji ponია.

– Negali būti? Apie mane?

– Taip. Taip. Taip! – telegrafavo ponია. Grauža net nustebo, kodėl tokiu staigiu būdu išreiškia savo jausmus ponია. Gal šaiposi kiek, kaip pridera skaisčiajai ponių genčiai. Nerimtos juk jos visos tokios.

Bet ponია pati užsisvajojo. Tai negalėjo būti melas. Tai buvo tikrovė. Ji svajojo. Gal iš tiesų apie jį. Tai buvo tikrų ir grynų jausmų ponია. Tiek pat ir jos tokios patrauklios (be melo) akys. Tegu plaukai juoduman kiek persimetę, o akys žydrios... Ko gi daugiau gyvenime? Surask ir man tokią ponią. Kuri šnekasi su tavim ir tavimi guodžiasi.

– Bet iš tikrųjų, ką čia tamsta veiki? – nenusileido Grauža.

– Dirbu. Dirbu.

– Na, na? Čia?

– Esu čia įsteigusi – nenusiminkite! – kavinę. Sekasi neblogai.

– Dabar aš būsiu tamstos tikras klientas. Iš tamstos kavinės niekuomet neišeisiu. Iš Kauno čia visuomet užvažiuosiu... Pavojus man!

– Ir man.

– O dabar neseniai aš nežinojau, kur užėiti čia užvalgyti. Ir su žmonėmis pasikalbėti.

– Tamsta, be abejonės, alkanas?

– Alkanas, alkanas, ponია. Visais atžvilgiais alkanas.

– Ne, aš manau tik tuo vienu atžvilgiu?

– Buvau pavaišintas žuvim. Manufaktūros priedų ir sagčių krautuvė susimylėjo.

– Vakare, tai yra kiek vėliau – jei tamsta turėsi laiko – tamsta turi užėiti pas mane. Pas mane – namo.

Mes praleisime gerą valandą... – Ponია visai linksmutėlė žiūrėjo į jį. – Jei tamsta neprietaringas?

Tas „pas mane“ intrigavo Graužą.

– Kokios man perspektyvos, tamsta! Bet – sėdėti su tamstos vyru ir kortomis lošti aš nedidelis šalininkas...

– Vyras? – suriko malonioji ponिया. – Vyras Kaune. Argi tamsta nepažįsti mūsų kavinės Kaune? Bet kam ją palikti nedrąsu.

– Tuomet aš neprietaringas!

– Be to, tamstai didelė garantija – jis negrįš. Manau – namo ir „ne laiku“. Ir kortomis tamstai neteks lošti. Nei loto. Nei kitkuo. Mes surasime kitokį lošimą.

Ji pasakė adresą. Jis pakartojo.

– Ir po visų tų perspektyvų yra dar tamstai koks „bet“?

– Pavardė?

– Ak, žinoma, tamsta busi užmiršęs mane. Per visas tas moteris! – juokėsi ponिया savo skaisčiomis lūpomis, kurių paskirtį ponias Grauža labai gerai žinojo. – Nagi – Račienė!

– Ak, Račienė. Kokios tos Račienės simpatiškos! Ir puikios. Kad tik daugiau tokių būtų. – Jis pabučiavo jos vieną pirštuką. – Tamsta leisi? – paklausė.

– Leidžiu.

Ji pradingo.

Jonas Grauža dabar žinojo, ką veikti ir ko imtis tokiame simpatiškame miestelyje kaip šis. Jis niūniavo ir taikė kadrilio taktus. Iš viso Jonas Grauža turėjo gyvenime gana stiprius nusistatymus ir principus. Kai kiti skuto savo ūsus, – tokia buvo mada, – ir visi vaikščiojo tokie apskritainiukai, jis dėvėjo ilgus senoviškus ūsus.

– Ai! – sakydavo ponios, – tamsta, ponias Jonai, dar dėvi ūsus.

– Ai! – sakydavo ponios ir kitomis progomis, ūsų pakutenamos.

Ir vėl, kai kiti šoko lėtuosius angliškai negriškus šokius, besilokomuodami labai pamažu ir vis

besiglausdami prie ponių ir įvairiai formuodami ponių figūras, jis neformavo jokių figūrų ir nesiglaudė. Jis šoko. Šoko savo senoviškus valsus, užkliūdavo kartais ir už mazūro, jei proga pasitaikydavo.

Bet dabar jis jau nebebuvo valdininkas. Valdininkas, labai gerai apmokamas, valdininkas, grįžtas iš užsienio, valdininkas, kuriuo vyresnybė pasikliauna. Grauža buvo, iš šalies pažiūrėjus, žmogus, veikiau priskiriamas poetų rūšiai. Kad ir trisdešimt dvejų metų, šiaip kiek surambėjęs šeimyniniu požiūriu, bet dabar žinąs savo galią, savo norus ir paskirtį. Reikia juk truputį poezijos gyvenime!

Tokia pakelta nuotaika Grauža prisiryė iki ponios buto... Būta sodo, o sodo gale, glūdumoje, – namelio. Grauža beveik nustebo: veikiau lūšnelės...

Bet užtai viduje jauku, šviesu ir šilta.

– Tai tamsta po užsienius važinėji!

– Darbas, ponial! Darbas.

– Žinau aš tuos „darbus“. Bet Berlynas irgi neblogas miesčiukas.

Ponia buvo jauna, žavi. Matyti, ką tik grįžusi iš miesto. Dar neišėjusi iš savo karakulio palto.

Dabar jau visu smaguriavimu Grauža paėmė ponios ranką ir pabučiavo.

– Galima? – vėl paklausė.

Ponia davėsi bučiuojama ranką. Ji buvo visai sužavėta ir gerai išauklėta, kaip tikra ponia. Dar priedo suteikė jam savo šypseną.

Trobelėje buvo karšta. Trobelė buvo smagiai pakūrenta. Čia ir prasidėjo. Visu savo naivumu ir kažkokiu kaimiškumu Jonas Grauža taip pasakė:

– Galima tamstą pabučiuoti?

– Žinoma, galima, – nusijuokė Račienė.

Jis, kad ir labai atsargiai, vis dėlto įliejo visą savo sielą (ir prityrimą) į šį savo kūrinį.

– Uch! Kaip tamstos ūsai kutena – pasakė ir ponia Račienė.

Jonas Grauža kaip ir laukė tų žodžių. Kaip koks tenoras, pasitikįs savim ir jau iš anksto laukiąs biso po kurios įžymesnės arijos.

Bet šį kartą Grauža pats entuziazmavos:

– Kokia dieviška moteris tamsta!

– Tokia kokia Kaune. Kokia pirmiau. Paprasta ir naivi.

– Tamsta patraukli. Ir skaisti. Aš manau: tamstos pozitūra, linijų išraiška, muskulų žaidimas – tai juk muzika. Kas galėtų pamanyti, kad čia tas viskas turėjo įvykti. Tamstos jaunatvė! Kad kas galėtų pamatyti tamstą visą, grynai menininko akimis žiūrint, kaip tamsta iš tikrųjų gyvenime atrodo.

– Tamsta matai gi mane, ir gana neprisidengtą. – Ponia senu įpratimu, namo grįžusi, buvo apsilikusi nesudėtingu apsiaustėliu.

– Ne, aš manau, tamstai besimaudant. Kai tik vieni vėjai tamstą beglosto...

– Jei tamstai tas sudaro malonumo. Aš manau – kaip menininkui.

Furoras. Tai buvo naujas įvykis. Tai buvo modelis, rodantis paskutinį *création*\*. Ji nusibloškė nuo pečių savo skraistę. Bet tokiu lengvu, neužgaunamu gestu. Iki to juosmens visa ko buvo. Muzikos, paguodos, pasitikėjimo savim. Ateitim. Jei jis neapalpo, tai tik dėl to, kad buvo stiprių nervų žmogus, užsigrūdinęs po savo girias.

– Tamsta – nepaprasta moteris. Aš nežinau, ką daugiau, kad tik galėčiau būti arti tamstos. Tamsta visa ko, gali reikalauti iš manęs!

Ponia pareikalavo įteikti jai čia pat esantį apsiaustėlį. Jai dabar šalta.

Iš dėkingumo jis norėjo dar kartą ir dar kartą ją pabučiuoti. Ir ją visą. Jis toks laimingas.

Bet ponia juo nesirūpino. Ji terūkė savo papirosą. Tokią valandą! Tarytum viena kambaryje būtų. Ar skaitė kurią knygą. Gyvenimo knygą. Tai nusidėjimas grožiui, tai šventvagystė. Buvo mandagi, kaip ir pirma, bet kažkokia kitokia. Atvėsusi. Bet ji buvo savo minčių įkarštyje.

---

\* Kūrinys, padaras, kūryba (pranc.).

– Tamsta ką tik pasakei, kad aš būčiau – tamstos. Bet kaip aš tą galiu padaryti? Aš myliu tamstą!

– Tuomet viskas tvarkoje.

– Kaip tik netvarkoje. Sėskis tamsta. Ir sėskis patogiau. Aš tamstai kai ką pasakysiu. Aš buvau įsimylėjusi tamstą, kai tamsta pirmą kartą pasirodė Kaune. Jauna dar būdama, aš pasakiau sau: arba jis, arba niekas. Net savo vyrą tąsyk privedžiau, neseniai buvome susituokę, ir pasakiau: „Jis!“ Mano vyras buvo pakantrus ir mane suprato. Ne kiekvieną gi sekmadienį tokie dalykai galėjo įvykti.

– Žinai tamsta, aš dėl tamstos viską būčiau rizikavus, nuo visko atsisakiusi. Tik tamsta! Tamsta su manim kalbėjai, šokai su manim, kiek šalimais žvalgeisi į mano kuzenę.

Grauža nustebo.

– Kuomet tai? – iš tikrųjų jis klausėsi kaip kokios pasakos, kaip vaikas kad klausosi. Išsijungęs visai iš savo gyvenimo. Pasidarė kažkoks abstraktus.

– Visuomet. Pirmą kartą pamačiau tamstą per studentų balių. Tai buvo seniai, ar ne? Tamsta, žinoma, užmiršai tą momentą.

Grauža tylėjo visai tylutėlis. Laikas jam daugiau neegzistavo.

– Kai jaunas buvai, tamsta buvai toks patrauklus. Ir gražus.

– Gražus. To dar betrūko! Bet dabar – nepatrauklus daugiau?

– Ir apie „dabar“ bus. Na, žinoma, tamsta apie tą viską užmiršai. Net mano vyras susipažino su tamsta. Turėjo susipažinti su tamsta. Aš priverčiau jį. Žinai tamsta, kai moteriškė ko nori. Bet tai nebuvo banaliukai. Tai buvo pati gyvenimo rimtis. Ką moteriškė gali išnešioti savo širdyje.

– Dar ir dabar?

– Ne! Iki dabar.

– Iki? Gaila.

– Tamsta šokai su manim. Žavėjaisi manimi. Bet aš pati buvau vis nusiminusi, šokdama su savo princu. Tas paprastai įvyksta vieną kartą gyvenime, kaip su manim tuomet. Ir niekuomet nepasikartoja daugiau. Tai nereiškia, kad aš daugiau su vyrais nesusitikdavau. Bet ne tas! Tamsta prisakei man aibę komplimentų, bet savo žvilgsnį vis užmesdavai į mano kuzenę – šiandien po darbo ji ateis čia! Nepasotinamas tamsta toks. Bet man buvo vis vien. Aš buvau rimta. Aš buvau padegta, tą ugnį išnešiojau iki dabar. Žinai tamsta, kaip moteris kad nešioja po savo širdim kūdikį... Tamsta buvai man brangus. Žinoma, vėliau buvo progų susitikti su tamsta – Kaunas toks mažas. Bet aš likau visuomet tamstos vienuolė. Vyras nujautė ir buvo pakantrus, geras ir grynos sielos žmogus. Jis laukė.

– Bet tai baisu, ką tamsta sakai. Ir aš nežinojau. Taip dažnai susitikdavome. Bet aš irgi tamstą myliu. Klausyk tamsta – myliu! Dabar tik viską suprantu.

Jis dar nenorėjo rezignuoti. Pasiduoti. Jis matyte matė, kad jo „auka“ vėso, šalo ir sprukte spruko iš jo. Jis matė, kad jau nėra jokios priemonės iš tikrųjų ją gražinti. Šį kartą jis buvo iš tikrųjų nelaimingas. Ir gal mylėjo ją.

Bet ponias kaip ir nesidomėjo daugiau juo:

– Tamsta baigė mokslus, įsikūrei Kaune. Aš žinojau ir sekiau tamstos gyvenimą kaip mažai kas. Kodėl taip atsitinka? Pirmas meilės įkarštis praėjo, bet aš buvau visuomet tamstai ištikima. Tamstos.

Iš tikrųjų dabar jis norėjo priglauti ją prie savęs kaip didžiausią gyvenimo turtą, kaip brangią moteriškę, bet ji buvo bejausmė. Kas spaudžia prie savęs lavonus? Ji buvo įledijusi.

– Ir pagaliau tas turėjo įvykti. Ko aš daugiausia gyvenime bijojau. Tamsta, žinoma, „simpatizavai“ man, aš tą mačiau. Kuri moteris to nemato. Tamsta norėjai daugiau. Pergyvenimų! Ir įvyko! Ko aš taip bijojau. Tamsta buvai Kaune. Iš mano žodžių tamsta galėjai suprasti, kas aš. Ir kad aš tamstos. Bet tamsia slidinėjai paviršium! Šiandien ta, rytoj kita. Aš nenorėjau to. Per pigu. Kodėl aš turiu aukotis, kam?

– Vieną dieną aš nutariau prisipažinti, atvirai išsikalbėti su tamsta kaip šiandien! Ir tikrai mes būtume pasikalbėję, man atrodo, – kuriuo laiku, kokiomis priemonėmis ir kokiomis sąlygomis artėti savo idealo, o ne tolti nuo jo. Nesistebėk tamsta, aš daug galiu pakelti gyvenime. Aš nežinojau pagaliau, ar tamsta vedęs, bet žinojau, kad tamsta turi Kaune „garsonjerę“, kai į Kauną iš provincijos atvažiuoji

šautuvėliui pasistatyti. Kaip tamsta sakeisi.

– Gal buvo vienuolikta, gal buvo vidunaktis, iš tamstos butelio išskrido tokia išblyškusi ciocia. Besipudruodama...

– Tamsta žvalgei mane...

– Nė į mintį man neatėjo tamstą žvalgyti. Nė teisės pagaliau aš neturėjau skverbtis į tamstos gyvenimą. Aš planingai siekiau savo tikslo. Savo idealo. Be jokių ten „žvalgybų“.

– Bet kokia ten pas tamstą tų ponių registracija! Tą išblyškėlę aš mačiau jau ir anksčiau su tamsta. Tokia liekna. Veikiu griaučiai! Ponia ne mūsiško tipo. Turbūt artistė, pamaniau sau. Tamsta beeidamas į ausį jai šnibždėjai. Dangų jai lenkei. Tuomet irgi gal 12 val. – vidunaktis. Tamsta manęs nė nepastebėjai... Ponia blizgučiais nusagstyta vakarine šilko suknele. Dievaži kas vaikšto pas mus Kaune gatvėj vakarine suknele? Tik dvi virvelės per pečius telaikė, be jokio apsiaustėlio.

– Iš tiesų tai kino artistė. Svetimšaliams reikia įsiteikti ir introdukuoti bei informuoti. Tai mūsų pareiga!

Sutinku. Bet tie „žvynai“ Kauno gatvėmis. Kaip žuvelė. Tamsta gerai ją introdukavai. Man sakė vėliau (Kaunas toks mažas miestas!), ji net dvi dienas iš lovos negalėjo atsikelti. Mūsų klimatas jai, matyti, buvo per stiprus. Pagaliau ko norėti, moteriškės būta tokių silpnų kaulų ir sveikatos. Menas daug jėgų išseikvoja!

– Tamsta žiauri kartais gali būti.

– Ne, sakau sau, Stanislava! – mano vardas Stanislava, pavardę dabar tamsta žinai, – pirmą kartą graudžiai nusijuokė ponia. – Jei jis tave myli, tai vis tiek. Bet jis tavęs nemyli. Eik sau viena ramybėje. Ir užmiršk. Tai ir viskas.

– Bet jis „tave myli“. Ir ar negalima dar pataisyti? Aš prižadu... Tamsta! Nėra dar vėlu.

– Atrodo – taip. Vėlu. – Ji nebuvo nei sentimentali, nei banali. Bet vėl savimi pasitikinti ir susivaldanti moteriškė.

– Tai ir viskas!

Grauža liko išsiblaškęs ir savimi nepatenkintas. Be to, tas skubus galvojimas, prie kurio jis niekuomet nebuvo pripratęs, jį slėgė. Taip greitai reikia susiorientuoti. Tas galutinai jį priveikė. Jis buvo nuginkluotas.

Į butą įgriuvo kuzenė, iš karto matyti – juokuolė. Kaip per rūkus jis prisiminė, jie šoko su ja „studentų baliuje“. Su šia blondine. Dabar gyvenimas įpynę kelias baltas gijas į jos plaukus. Bet ji buvo tokia pati patraukli. Nesuspėjo nė atsidusti „inžinierius“ Jonas Grauža. Nė žodžio negavo su ja šnektelėti. Drauge su kuzene ėjo ponios Račienės vyras. Vyras dabar atrodė atviras, net kažkoks linksmas.

– Dievaži tu mano, ir tu čia! – taip sveikinosi su juo ponia Račienė. – Ponas Grauža dar pamany, kad į kokias pinkles aš norėjau jį įveltį. O aš prižadėjau jam, kad be tavęs šiandien apsieisime.

– Ne mano kaltė, kad traukinį iš Kauno išleidžia lygiai dvyliktą naktį...

Dabar vyras iš visko suprato, kad šį kartą jis, nors ir ilgai laukęs, bus laimėjęs. Iš tokio įsitikinimo net pasakė ir ponui Graužai porą širdingesnių žodžių.

Visų nuotaika buvo gera. Išskyrus gal pačią ponią Račienę. Ji liko liūdna.

– Saugokis tamsta šeiminkės! Ar tamsta nežinai, kad ji pavojinga. Šiandien – tas, rytoj – anas. Ir visiems ji sako vis tą patį. Kad tik jį vieną ji mylinti! Užveda vyrą pas save, ir – baigta. Uhm! – Matyti, tai būta sąmokslininkės. Ji karštai pabučiavo Račienę, žiūrėdama jai į akis, lyg klausdama: „Na, kaip?“

Atmosfera vienkart susidarė giliai nuotaikinga, visi buvo kaip ir pajaunėję. Kaip naujai suskirstytomis rolėmis ką tik sukurtos pjesės buvo susirinkę vaidinti. Į tas vaidybas buvo įtrauktas artistu ir ponas Grauža. Jis šaipėsi, kalbėjo, bet savyje pasijuto esąs gerokas idiotėlis, taip giliai įklimpęs...

– Tai tau „mažas miestelis“, kur niekuomet nieko neatsitinka! Ir „nesilinksminama“... Pasilinksmink!

Savyje jis nutarė tikrai „pasitaisyti“, dar ne vėlu reviduoti savo senąsias programas.

Grauža į provinciją pas savo žmoną negrįžo. Grauža buvo vedęs. Provincijoje jo laukė žmona su dviem vaikučiais, kuriuos jis mylėjo.

Grauža pasuko į Berlyną. Kur buvo, jam atrodė, tinkama vieta susikaupti ir išspręsti: „Kas toliau?“